

**Dan Pavel: „Antisemitismul nu a trebuit să fie reactivat, pentru că este un fenomen real, dinamic, permanent”
("Anti-Semitism did not have to be reactivated, because it is a real, dynamic, permanent phenomenon")**

Domnule Profesor, atacul barabar din 7 octombrie 2023 al grupării teroriste Hamas asupra populației evreiești (din Israel, de la granița cu) Fâșia Gaza a stârnit un val de emoție la nivel global. Din păcate, acest val de emoție nu a fost doar unul de solidaritate cu victimele, ci au existat și manifestări ce au dovedit reactivarea unui fenomen pe care-l credeam a fi revolut: antisemitismul. Depășind perplexitatea de care am fost dominați în acele zile ale manifestațiilor, e timpul să ne întrebăm:

1. Există o continuitate temporală a antisemitismului occidental?

Antisemitismul nu a trebuit să fie reactivat, pentru că este un fenomen real, dinamic, permanent, măsurat constant de organizația *Anti-Defamation League* prin instrumentul sociologic și de analiză calitativă numit „Global Index on Antisemitism”. Este un megasondaj de opinie făcut periodic în peste 100 de state (acolo unde a fost permisă utilizarea sa), în urma căruia a rezultat că în partea de lume măsurată sunt 1.090.000.000 persoane din populația activă cu atitudini antisemite, dintr-un total de peste 4 miliarde (adică 26%). Elementul de noutate este pogromul comis pe 7 octombrie 2023. Dacă judecăm după protestele din mai multe părți ale lumii în favoarea organizației teroriste Hamas, autoritatea conducătoare din Gaza, este de așteptat că antisemitismul va crește în mod absolut și relativ.

Recrearea statului Israel pe teritoriul unde trăiseră de mii de ani a fost o recunoaștere a dreptului ca evreii din diaspora să se întoarcă în propria țară, să aibă propria armată, pentru a se putea apăra împotriva agresorilor. A fost momentul de referință, când centrul de greutate al antisemitismului s-a mutat din Europa în nordul Africii și în sud-vestul Asiei, în Orientul Mijlociu. Nenumărați naziști (germani și austrieci ori din comunitățile germane central-est-europene) implicați în Holocaust au devenit consilieri militari în statele arabe care au atacat în următoarele decenii Israelul. Alți naziști (inclusiv dintre pușinii capturați de Mossad) au fugit din Europa în state din America de Sud, iar cei mai mulți s-au integrat în comunități germane care

simpatizaseră cu Hitler (de pildă în Argentina sunt milioane de cetățeni cu origini germane), unde li s-au pierdut urmele, dar au influențat anumite comunități.

Antisemitismul va fi în curând bimilenar, fiind un produs al creștinismului timpuriu. Era un antisemitism teologic, născut în Imperiul Roman, deoarece creștinii îi considerau pe evrei vinovați de prigonirea și de răstignirea Fiului Domnului, Isus Christos, deși acesta era evreu, la fel precum Fecioara Maria, la fel precum cei doisprezece apostoli. Religia iudaică a fost prima religie monoteistă din lume care a supraviețuit de câteva milenii încoace, iar datorită ei evreii au fost singurul popor din zona mediteraneană care au supraviețuit, fără să fie anihilați sau să se fie înghițiți de popoare năvălitoare ori imperiale. În genealogia teologică, din religia iudaică au provenit celelalte două religii monoteiste, cea creștină și cea islamică. Isus Christos a apărut în cadrul comunității iudaice ca Mesia, dar nu a fost recunoscut. Evreii încă-l mai așteaptă pe Mesia, în vreme ce a doua religie evreiască la origini, universală ulterior, așteaptă cea de-a doua venire a lui Mesia. După crucificare, cei mai mulți evrei și-au păstrat religia, în vreme ce evreii care-l recunoșteau pe noul Mesia au trecut la creștinarea celorlalte națiuni. În Imperiul Roman păgân și politeist, creștinii, printre care și evreii și reprezentanții altor popoare, au fost persecutați din pricina credinței lor religioase. Mulți au fost crucificați sau uciși prin alte metode, devenind martiri, sfinți ai creștinismului. Apostolii Petru și Pavel, martirizați, ca și ceilalți apostoli, erau evrei. Apoi, după convertirea la creștinism a mai multor popoare, cei persecutați au ajuns să fie persecutori. Creștinismul a devenit religie oficială în zona mediteraneană, mai întâi în Armenia (301), Etiopia (325), Georgia (337), iar abia mai apoi în întregul Imperiu Roman (în 380, prin așa-numitul *Edict de la Thessalonic* dat de către împărații Grațian, Valentinian II, Theodosius I – începuse declinul imperiului și erau mai mulți împărați simultan), iar situația s-a schimbat dramatic. Creștinismul a trecut la persecutarea credincioșilor celorlalte biserici, în particular a evreilor iudaici, care nu puteau fi convertiți și nu-l recunoșteau pe Mântuitorul creștin ca Mesia. Și cum diaspora evreiască era răspândită în întregul imperiul roman și dincolo de hotarele sale, și antisemitismul a ajuns să fie extrem de răspândit.

În timp, creștinismul a ajuns să fie cea mai răspândită religie de pe globul pământesc. În ciuda Marii Schisme dintre catolicism și ortodoxie de la 1054, în ciuda apariției în cadrul creștinismului occidental a clivajului dintre catolicism și bisericile reformate și neoreformate, antisemitismul continuă a se manifesta deopotrivă în creștinismul apusean și-n cel răsăritean. Dacă ne gândim că Islamul este cea de-a doua religie ca răspândire de pe planetă și ne uităm pe harta lumii, vedem că antisemitismul este la cele mai înalte cote în statele predominant creștine și în cele predominant musulmane, cu diferența că în statele creștine este permisă construirea sinagogilor, au avut loc nenumărate căsătorii mixte, în vreme ce în statele predominant musulmane intoleranța a condus la scăderea drastică a numărului evreilor, ba chiar la dispariția lor. Există o continuitate neîntreruptă a antisemitismului de pe vremea Imperiului Roman și până-n zilele noastre, când în lumea creștină predomină statele democratice și liberale. Au fost perioade în care antisemitismul a fost marginalizat și perioade în care pur și simplu a explodat. În ciuda revoluțiilor democratice, acelea care au consacrat drepturile universale ale omului și libertățile individuale, prin care libertatea religioasă este garantată, între vechiul antisemitism și cel de tip nou există continuități.

În sens stric etimologic, termenul de „antisemitism” nici măcar nu are acuratețe. Akkadienii, fenicienii, evreii, arabii, aramaicii, au făcut parte (pentru că unele popoare de pe vremea Vechiului Testament au dispărut) și fac parte din ramura popoarelor semite (o rasă sau mai degrabă o familie lingvistică diferită de cea a marilor familii indo-europene, turco-mongoloide sau hamitice). Evreii și arabii sunt veri. Înainte de nașterea religiei islamice, arabii

erau din punct de vedere religios fie creștini, fie evrei, ori practicau forme premonoteiste, politeiste, de religie. Ca și între creștini și evrei, între islamici și evrei, contradicțiile sunt în primul rând de natură religioasă, nu rasială. Însă naziștii au lărgit mult politica lor antisemită și genocidară, pentru a include atât componenta religioasă, cât și cea rasială (unii evrei erau creștinați, se căsătoriseră cu creștini, alții fuseseră botezați creștini la naștere, dar aceasta nu i-a salvat de lagărele de exterminare), ca să nu mai vorbim de componentele politice, culturale și economice. De aceea, termeni mai adecvați ar fi cei care descriu ura sau „respingerea religiei mozaice”, antiiudaismul, sau „antievreismul”. Cu toate că mulți experți sunt conștienți de aceste distincții, termenul de „antisemitism” a fost păstrat în uzul comun, din comoditate, în ciuda lipsei sale de acuratețe. Islamiștii din lumea întreagă și complicii lor din diferite societăți occidentale încearcă să eludeze acuzația de antisemitism, iar atunci afirmă că lupta lor nu este împotriva evreilor, ci doar a statului Israel.

Unul dintre primii utilizatori ai termenului de „antisemitism” a fost Wilhelm Marr, care în 1879 a fondat Liga Antisemiților, prima asociație cu un astfel de nume din lume, dar nu ultima. El își motiva campaniile de ură astfel: „Chestiunea evreiască este axa în jurul căreia se învâрте roata istoriei”. Unul dintre cei care l-au luat în serios a fost Adolf Hitler. Adepții teoriilor conspiraționiste care afirmă că lumea este dominată de evrei cred la fel. Dintr-o vastă bibliografie, celor care iubesc cărțile și vor să cerceteze miile de exemple privind continuitatea antisemitismului în istorie le recomand studiul cele patru volume scrise de Leon Leon Poliakov, *Istoria antisemitismului*, traduse și în limba română.

2. Există specificități geografice ale antisemitismului?

Antisemitismul se manifestă violent în spațiile geografice și culturale predominant creștine și islamice. Pretutindeni în statele occidentale unde există o emigrație musulmană masivă, incidentele antisemite sunt în creștere, chiar și acolo unde sunt pedepsite prin lege. Însă nu factorul geografic este hotărâtor. Decisive sunt specificitățile culturale. Dacă mergeți în spațiile confucianiste, budiste și hinduse, acolo antisemitismul este diminuat. În schimb, în toate spațiile geografice și culturale menționate mai sus, există o confruntare violentă între reprezentanții acelor religii și islamici, reprezentând reacțiile peste secole după cuceririle islamice și genocidele comise de islamici. Acolo, simpatiile sunt mai mult pentru Israel decât pentru islamiști. Iar pentru acuratețea descrierii, anticreștinismul se manifestă prin persecuții în zonele islamice, confucianiste, budiste, hinduse.

În fostele regate și imperii europene predominant creștine de unde evreii au fost alungați definitiv în Evul Mediu, sunt acum proteste ale islamiștilor, cărora li se adaugă grupurile autohtone de antisemiți. Prin urmare, din acest punct de vedere sunt specificități geografice antisemite în toate statele de unde evreii au fost alungați acum câteva secole. Doar Germania are legi puternice împotriva celor care neagă Holocaustul și care își manifestă atitudinile antisemite.

În sens logic, nu se poate afirma că există anumite specificități geografice ale antisemitismului, din pricina faptului că adepții teoriilor conspiraționiste i-au conferit un statut global. În 1903, a fost publicat un „document” conceput de către Ohrana, serviciul secret țarist, intitulat *Protocoalele înțelepților Sionului*, care susținea că există un plan evreiesc de dominație mondială. Acel document a stat la baza numeroaselor pogromuri din Imperiul Țarist, iar mai târziu a Holocaustului. Rușii, cazacii, ucrainenii și alte popoare din imperiul țarist (pogromul de la Chișinău din 1903 a avut rezonanțe mondiale, iar în 1905 a urmat un alt pogrom) au trecut la exterminarea evreilor înaintea germanilor din Al Treilea Reich. În ciuda faptului că revista britanică *The Times* a dovedit încă din 1921 că era vorba de un fals istoric și documentar, diferiți

indivizi și comunități din lumea întreagă au crezut în el. Era predat elevilor în Germania nazistă, iar în SUA celebrul antreprenor Henry Ford a tipărit *Protocoalele înțelepților Sionului* în peste 500.000 de exemplare. În diferite forme, teoriile conspiraționiste din ultimele două-trei decenii privind „oculta” care conduce lumea sunt variațiuni ale aceluși fals originar, fiind răspândite pe întreaga planetă.

Există însă anumite specificități de natură geopolitică. Din pricina sprijinului autorităților britanice de care a beneficiat comunitatea evreiască decimată de Holocaust pentru înființarea statului Israel după al doilea război mondial, din pricina protecției (acordate cu mare întârziere în timpul Războiului Rece) de către Statele Unite ale Americii, antisemitismul de după al Doilea Război Mondial are suplimentare dimensiuni geopolitice. El se asociază cu antiamericanismul și cu puternicele resentimente față de colonialismul britanic, deși imperiul colonial britanic s-a destrămat în secolul trecut. După pogromul din 7 octombrie 2023, antisemitismul depășește granițele lumii islamice, fiind asociat cu antiamericanismul și cu moștenirile anticolonialiste din fostul imperiu britanic. În fosta Lume a Treia combinația funcționează, dar nu numai, întrucât migrațiile din fostele colonii către metropole fac din antisemitism un fenomen al megapolisurilor moderne.

3. Cum recunoaștem manifestările antisemite în secolul XXI, în afară de cele fățișe?

Sunt numeroase forme explicite și implicite ale antisemitismului. Voi menționa doar câteva, mai ales din categoria celor care pot fi contextualizate. După Holocaust, după procesele de la Nürnberg, care au judecat crimele contra păcii, crimele de război și crimele împotriva umanității, s-a considerat pe bună dreptate că antisemitismul este una dintre cele mai nocive forme de rasism, combinată cu ura religioasă. Statele care au participat activ la Holocaust au fost obligate să plătească pentru crimele lor despăgubiri individuale și despăgubiri către statul Israel. Din pricina enormei responsabilități a statelor europene, precum și a protecției statelor de drept, au dispărut pogromurile din practicile curente ale comunităților animate de resentimente antievreiești, care prin definiție au fost și sunt forme de maximă violență, de natură criminală, împotriva evreilor, identificați ca grup aparte.

Dintotdeauna, antisemiții au putut fi recunoscuți prin aceea că le-au aplicat evreilor o serie de stereotipuri, ca și cum evreii nu ar fi atât de diferiți între ei precum membrii altor națiuni: evreii vorbesc prea mult despre ce s-a petrecut cu ei în Holocaust; evreii au un control prea mare asupra sistemului american de guvernământ (cu toate componentele sale), după cum controlează finanțele internaționale, media globală, afacerile naționale și mondiale; evreii controlează Wall Street și Hollywood; evreii sunt vinovați pentru cele mai multe dintre războaiele lumii; evreii se consideră mai buni decât oricare altă națiune. Vechile stereotipuri rusești sau germane au fost resemnificate în lumea modernă, capitalistă, democratică, iar exemplele date sunt chiar din țara unde s-au refugiat mai mulți evrei decât în Israel, adică în SUA.

Cei care nu au condamnat în nici un fel pogromul organizației teroriste Hamas împotriva populației evreiești fără apărare din 7 octombrie 2023 sunt animați de antisemitism. Iar în această categorie intră chiar evrei și organizații evreiești, în particular studentești (fenomenul urii de sine a evreilor, asupra căruia este de discutat).

Conducătorii și funcționarii anumitor organizații internaționale s-au transformat în apărătorii necondiționați ai cauzei palestiniene și ai organizațiilor islamiste. Criticarea politicilor statului Israel – care este de fapt cel mai democratic stat din Orientul Mijlociu, unde există partide arabe (oare în care state arabe sau musulmane există partide evreiești?) – este mijlocul

nu prea subtil sub care este camuflat antisemitismul. Ei folosesc standarde duble, fără a se sinchisi că în felul acesta se autodeconspiră.

Iranul este statul animat de un antisemitism virulent, care se regăsește în acțiunile și-n retorica tuturor organizațiilor finanțate și antrenate de către Teheran, mai ales în zonele preponderent šiite, dar și în cele sunnite. Atât Iranul, cât și respectivele organizații îi acuză pe evreii din toată lumea sau statul Israel ca entitate politică de a fi inventat sau de a fi exagerat Holocaustul, cu scopul de a obține avantaje materiale și strategice, precum și de a manipula opinia publică și comunitatea internațională. Negaționismul cu privire la Holocaust sau încercările de a-i diminua importanța, de a-l relativiza, ba chiar justifica, sunt forme de antisemitism. În lumea occidentală, în particular în SUA, unde amintirile anilor de sclavie (căreia i s-a pus capăt prin Războiul Civil terminat în 1865) sunt vii, iar nivelul de educație este precar, pogromul Hamas împotriva evreilor a fost celebrat de organizații pentru drepturile negrilor (acum este din nou permisă folosirea sintagmei, s-a renunțat la sintagma afro-americani) care consideră că evreii sunt tot „albi” (iar arabii ar fi „de culoare”), iar tot militantismul îndreptat împotriva albilor este în regulă, deși este tot o formă camuflată de rasism și de antisemitism. Ei uită că motivația Holocaustului pentru naziști era una rasistă, evreii fiind considerați „rasa inferioară”. Și acolo se uită că evreii și arabii sunt popoare semite, deci înrudite.

Și pentru că tot vorbim despre confuzii, una dintre cele mai răuvoitoare forme de antisemitism este considerarea politicilor autorităților israeliene față de palestinieni ca fiind de natură nazistă. A pune semnul egalității între încălcările repetate ale drepturilor omului comise de autoritățile israeliene în teritoriile palestiniene și uciderea sistematică a evreilor ca popor de către naziști în lagărele de concentrare și exterminare face parte din abominabilul procedeu numit „comparative trivialization”. Sunt fenomene ale căror magnitudini sunt incomparabile. La fel se petrec lucrurile când stânga internaționalistă compară lagărele naziste de exterminare cu închisoarea pentru teroriști de la Guantanamo sau cu alte închisori de acest tip. Singura comparație legitimă este aceea între Holocaust și Gulag, între lagărele de concentrare și exterminare naziste și sistemul de exterminare comunist (sovietic, românesc, chinezesc, cambodgian etc.).

Revenind la chestiunea continuității, acum zece ani organizațiile evreiești din întreaga lume occidentală semnalau enorma creștere a antisemitismului, vizibilă prin atacarea rabinilor, incendierea sinagogilor, chemările imamilor din marile orașe occidentale la uciderea sioniștilor, proteste propalestiniene, cu slogane care incitau la pogrom și exterminare (*”amas, Hamas, Jews to the gas!*), tineri evrei și bătrâni supraviețuitori al lagărelor de concentrare atacați și bătuți în stradă, atacarea restaurantelor, magazinelor deținute de evrei, pictarea lor cu zvastici și slogane antisemite, răpirea, împușcarea unor tineri evrei fără apărare.

4. În ce mixturi ideologice se combină astăzi antisemitismul?

Ca să folosesc o sintagmă din teoria partidelor, antisemitismul are un înalt potențial de coaliție: se poate combina cu nenumărate alte idei, atitudini, mentalități, mișcări ale societății civile, curente, doctrine, ideologii, politici (*policies*) guvernamentale. Departe de mine gândul de a le epuiza. Există șocante continuități, discontinuități, re poziționări, în funcție de contextele istorice, politice, culturale. Unele au semnificații locale sau regionale, alte semnificații statale și chiar continentale.

Mixturile antisemite au vechi origini creștine și islamice, iar unele sunt chiar inedite (tipice epocii digitale, chiar termenul de antisemitism digital desemnează realități provocatoare pentru filosofi). Sper că nu mă va acuza nimeni că mă autoplăgiez dacă mă refer la unele dintre

cărțile mele anterioare în care am abordat problematica antisemitismului. În *Etica lui Adam. Sau de ce rescriem istoria* (1995) m-am referit la dimensiunea filosofică și la cea epistemologică a antisemitismului (de fapt, într-un sens mai larg, la dimensiunile Răului în istorie). Modul în care diferitele curente filosofice și gânditori individuali au dinamitat mai întâi dreptul natural și dreptul divin ca fundamente ale moralei și politicului a permis realizarea efectivă a programelor regimurilor totalitare, prin punerea în practică a devizei de tip dostoevskian și nietzschean „Totul este permis”, conducând la Gulag și la Holocaust. Începând cu Rudolf Carnap a fost „eliminată” din filosofie problema existenței lui Dumnezeu ca fiind irelevantă (ca o paranteză, doctoratul meu de filosofie – unul original, nu plagiat – examinează tocmai teodiceea, de la presocratici la filosofia postanalitică) și s-a anticipat în politică „scoaterea din umanitate” a „poporului ales” și recursul la „soluția finală” pentru „problema evreiască”. Propedeutica experimentelor totalitare, precum și modul de raportare ulterioară la Holocaust (și la Gulag) reprezintă teste semnificative pentru multe teorii filosofice, sociale și politice de dinainte, din timpul și de după cel de-Al Doilea Război Mondial.

M-am ocupat în *Grajdurile lui Augias. Rituri de purificare în posttotalitarism* (2017) de reduplicarea formelor hitleriste (și chiar staliniste) de antisemitism în forme posttotalitare. În *Mein Kampf*, autorul îi considera pe evrei vinovați și pentru că trăiau izolați de restul societății, și pentru că se integraseră în societatea germană (și austriacă); îi considera vinovați atât pentru a fi fost agenții mondiali ai capitalismului, cât și pentru aducerea la putere a comunismului în Imperiul Țarist și intenția de a răspândi revoluția permanentă (teoria lui Troțki) pe tot globul. Predicile ierarhilor islamici sunniți și șiiți repetă *ad litteram* tezele hitleriste împotriva evreilor, pe care îi vor exterminați și cu statul Israel ras de pe fața pământului. De aici a apărut sintagma *islamo-fascism*, care descrie discursul teocratic din Iran, la organizațiile teroriste Hezbollah și Hamas, precum și în comunitățile islamice sunnite și șiiite răspândite în democrațiile consolidate occidentale. O mare parte a mișcărilor radicale de stânga de pe plan mondial au preluat necritic retorica antisemită islamo-fascistă, la care se adaugă puternica dimensiune anticapitalistă și antiglobalistă.

Pe lângă tradiția neofascistă, chiar neonazistă, a antisemitismului american, vizibil în cadrul unor organizații precum Ku Klux Klan, Proud Boys, Aryan Nations și multe altele, s-au întărit și mișcările antisemite ale stângii radicale americane. M-am ocupat pe larg de ambele forme de radicalism, precum și de noul val de antisemitism, în cartea mea *PANDEM(i)OCRAȚIA* (2023), care studiază impactul COVID-19 asupra statelor, continentelor, comunităților, indivizilor, majoritarilor, minoritarilor de toate felurile. După pogromul din 7 octombrie 2023, a fost șocant să vezi mișcările vehemente de susținere a organizației criminale Hamas în campusurile britanice și americane (la Oxford și Cambridge, în Ivy League – adică la Harvard, Yale, Columbia etc., antisemitismul este la cote înalte, iar studenții evrei care au rămas loiali identității lor se simt amenințați). De altminteri, mai multe organizații studențești evreiești au dat în judecată pentru antisemitism conducerile de la Harvard, Art Institute of Chicago, New York University, University of Pennsylvania. În ciuda faptului că ideile sale pentru apărarea drepturilor omului sunt generoase și legitime la origine, o mișcare precum „Diversity, Equity, and Inclusion” (DEI) a ajuns să facă o dihotomie între „oprimiți” (adică un subset al celor „de culoare”, în primul rând negri, apoi persoanele LGBTQ, femeile) și „opresori” (albi, evreii, asiaticii, iar prin contrast bărbații). Dihotomia aceasta îi clasifică din start pe unii ca fiind „rasiști”, iar pe ceilalți ca fiind „antirasiști”. DEI consideră că este rasist tot ceea ce produce inegalitate, începând cu sistemul economic, care este unul capitalist, cel politic, care este unul democratic, și continuând cu politicile educaționale (de la admiterea în școli și universități până

la acordarea notelor); chiar și modul în care se răspunde la „climate change” este rasist din pricina impactului diferențiat în diferite zone geografice și pentru că afectează diferit pe cei a căror piele este „colorată”. Aș putea să continui pe multe pagini, dar ceea ce contează aici este că această mișcare a penetrat puternic sistemul universitar american (care este imitat în alte părți ale lumii), în particular universitățile din topul mondial, ale căror conduceri au permis manifestațiile pro-Hamas și anti-Israel fără a protesta împotriva pogromului comis de organizația teroristă Hamas. Paradoxul este că au fost și organizații studentești evreiești sau cu membri evrei care – în numele DEI și al „woke culture” – au sprijinit Hamas și cauza palestiniană. Există și aici o tradiție, întrucât Karl Marx a fost descris ca un *self-hating Jew* (un evreu care se urăște pe sine). Alte organizații studentești evreiești au dat însă în judecată universitățile, după cum am menționat.

A fost însă și un revers, pentru că mai mulți miliardari americani de origine evreiască și partenerii lor de afaceri nonevrei, și care de-a lungul anilor au donat sume considerabile universităților de prestigiu, au anunțat că nu vor mai dona bani către instituțiile academice conduse de birocrați sau profesori care încurajează antisemitismul. Au urmat imediat demisiile președinților de universități de la Harvard și University of Pennsylvania (ambele în Ivy League). Organizațiile americane care apără drepturile omului, iar în particular ale evreilor, au strâns un imens material documentar privind manifestațiile antisemite individuale, iar enormele corporații americane, marile bănci, fondurile de investiții, întregul Wall Street, prestigioasele firme de avocatură, cele mai multe universități, departamente de poliție, corpuri de armată și servicii secrete, ca să nu mai vorbim despre eventuale candidaturi politice, nu-i vor angaja pe cei care au fost identificați cu mesaje rasiste, antisemite. Se numește „doxing” (sau „doxxing”), termen ce descrie procedurile de hărțuire din Cyberspace („cyberbullying”) care folosesc informații sensibile sau secrete, de pe Internet, din *social media*, ori documente pentru hărțuirea, expunerea, producerea de daune financiare, profesionale sau alte forme împotriva unor indivizi care s-au manifestat într-un mod antidemocratic, cu citate, fotografii, filmări, postări. A fost folosită îndeobște de către Antifa, Black Lives Matter, pentru a-i identifica pe neofasciști, neonaziști, Proud Byos, *white nationalists*, în timpul marilor tulburări sociale din 2000, care și-au văzut carierele ruinate. Acum este folosită împotriva radicalilor de stânga cu manifestații antisemite, indiferent că sunt „corecți politic” în alte privințe sau chiar evrei.

Partea pozitivă a întregii povești este că în comisiile de disciplină din Ivy Plus (adică Ivy League, ceea ce înseamnă universitățile Brown, Columbia, Cornell, Dartmouth, Harvard, Princeton, University of Pennsylvania, Yale, plus Stanford, MIT, Duke și University of Chicago) și din alte universități au fost audiate și s-au luat măsuri atât împotriva organizațiilor studentești care simpatizează unilateral cu Hamas și sunt anti-Israel și împotriva politicii Casei Albe de susținere a Israelului, cât și împotriva organizațiilor studentești radical sioniste, care sunt antipalestiniene și islamofobe.

Exemplele concrete de antisemitism, explicit sau implicit sunt nenumărate. În retorica anticapitalistă a stângii radicale occidentale ecuația capitalism-evrei este extrem de prezentă. Antisemitismul liderului laburist britanic Jeremy Corbyn, al liderului socialist francez Jean-Luc Mélenchon sau al reprezentanților din Minnesota și Michigan în U.S. Congress din Partidul Democrat – Ilhan Omar (născută în Somalia) și Rashida Tlaib (de origine palestiniană) – au componente anticapitaliste palpabile.

De remarcat este faptul că după aceste incidente în campusurile americane, mai mulți politicieni din cadrul Partidului Republican au luat poziție împotriva organizațiilor pro-Hamas și s-au plasat de partea Israelului. Nu trebuie însă uitat faptul că acum câțiva ani o serie de

politicieni republicani au fost aspru criticați pentru că erau antisemiți. Iar mai multe partide și organizații de extremă dreapta din Europa, al căror antisemitism era de notorietate, acum au trecut la forme violente de islamofobie. Marine Le Pen de pildă a devenit o apărătoarea a statului Israel, a evreilor, și condamnă Hamasul și pe palestinieni.

5. Cum evaluați prestația ONU în chestiunea israeliană? Au dus acțiunile sale la rezbucnirea antisemitismului?

La fel precum Liga Națiunilor, predecesoarea sa, Organizația Națiunilor Unite este o construcție instituțională multilaterală precară. Antisemitismul s-a manifestat în special la nivelul unor responsabili, a căror apartenență politică sau simpatii ideologice mergeau către statele care duceau politici antisemite. Vreme de decenii, mai ales în timpul Războiului Rece, dar și ulterior, ONU a condamnat sionismul ca pe o formă de rasism, și a adoptat 45 de rezoluții de condamnare a statului Israel. Inițiativele veneau mereu dinspre Uniunea Sovietică, ai cărei sprijinitori – din Lumea A Treia, din Internaționala Socialistă sau alte mișcări ale stângii internaționaliste, ca să nu mai vorbim de China comunistă – erau de neclintit (și care votează azi aproape la fel, chiar dacă Rusia a ajuns un stat paria pe scena internațională). În schimb, că așa mergeau lucrurile în timpul Războiului Rece, SUA bloca respectivele inițiative, cel puțin la nivelul Consiliului de Securitate al ONU, unde Marea Britanie și Franța o secondau. Israelul a fost mereu condamnat, în schimb organizațiile teroriste precum Hamas și alte organizații de același tip nu au fost condamnate, nici măcar după pogromul din 7 octombrie 2023. Or, culmea era că birocrații din cadrul acestei organizații multilaterale (înființate din inițiativa SUA, mai precis a președintelui Roosevelt) preocupați de condamnarea Israelului nu erau naziști, ci proveneau din partide comuniste, socialiste sau social-democrate.

Una dintre cele mai deranjante manifestări antisemite a reprezentanților unor organizații internaționale (nu doar la nivelul ONU) sau ai unor organizații ale societății civile din lumea întreagă este negarea categorică a oricărui fel de legătură între condamnările politicilor statului Israel și antisemitism. Când vine vorba despre Israel, practica unor asemenea organizații este folosirea standardelor duble. În ciuda faptului că Israelul a fost atacat, organizațiile internaționale încearcă să-i impună acestui stat comportamente și standarde față de atacatori care nu mai sunt impuse niciunui alt stat. Dacă urmărim războaiele care se desfășoară în prezent precum și cele din ultimul sfert de veac, înțelegem clar că se acționează inconsecvent, preferențial, în funcție de interesele unor grupuri de state. Conform dreptului internațional, dacă un stat este atacat, atunci are dreptul să se apere. Statele occidentale au recunoscut dreptul Israelului de a se apăra. Să ne amintim de invadarea Kuweitului de către Irak. Să ne amintim de invadarea Afganistanului de către SUA, după 9/11. La nivelul NATO, prin regulile sale fundamentale, în particular principiul apărării colective arată că dacă un stat membru este atacat, atunci toate statele NATO sunt atacate. Oficialitățile israeliene au folosit tocmai exemplul celor întâmplate pe 7 octombrie 2023 pentru a-și justifica acțiunile, al căror scop este de a face imposibile atacurile Hamas dinspre Gaza.

După cum am arătat mai înainte, antisemitismul a fost o permanență, iar acțiunile ONU nu au contribuit cu nimic la diminuarea acestei forme speciale de rasism, soldată din nou cu un pogrom, față de care statul Israel a ripostat. De altminteri, reprezentanții Israelului la ONU au protestat împotriva atitudinii pătinoare și au cerut schimbarea din funcția de secretar general a portughezului António Guterres (fost prim ministru, fost președinte al Internaționalei Socialiste), care și-a dovedit partizanatul și imoralitatea condamnând doar Israelul care nu făcea decât să riposteze, iar nu pogromul abominabil al organizației teroriste Hamas.

6. Care considerați a fi cauza atacurilor din 7 octombrie 2023: proasta gestionare a situației din Fâșia Gaza sau o pură manifestare a antisemitismului islamist? Sau, poate identificați alte cauze.

Cauza originară rămâne înființarea statului independent Israel și refuzul de la început al statelor din Liga Arabă (Egipt, Transiordania, Siria, Liban, Irak) de a accepta planul ONU de împărțire între evrei și arabi a fostelor teritorii ale Imperiului Otoman, intrate sub mandat britanic. De atunci încolo, în ciuda marilor eforturi internaționale, care au marcat momente glorioase, războaiele dintre Israel și lumea arabă/islamică – cunoscute drept conflictul israeliano-palestinian – au fost constante.

Am înțeles cu adevărat complicata situația strategică a statului Israel doar pe teren, la fața locului. În 1991, la invitația primului ministru de atunci al Israelului, Yitzhak Shamir (fostul lider al grupului sionist angajat în lupta împotriva autorităților britanice, fostul agent Mossad), am făcut parte (din partea revistei 22) dintr-o delegație de jurnaliști români care a făcut o vizită în Israel. Se făceau asemenea invitații pentru jurnaliști din peste o sută de state. Am vizitat totul, la un nivel de protocol de cinci stele plus, de la Ierusalim și Tel Aviv la teritoriile palestiniene, de la Înălțimile Golan la granițele cu Egiptul, Iordania, Siria, Libanul, de la Marea Moartă la Golful Aqaba, ne-am întâlnit cu reprezentanți ai diferitelor organizații israeliene, palestiniene, ale druzilor, cu evreii de origine română, cu lideri din conducerile partidelor seculare și religioase, iar în afară de hotelurile luxoase în care eram cazați am stat și în kibutzuri. Bineînțeles, am fost și la Yad Vashem, Memorialul Holocaustului din Ierusalim, cel mai impresionat spațiu muzeistic pe care l-am vizitat în viața mea; am fost și la slujba Nașterii Domnului, la Biserica Nativității din Betlehem, în Cisiordania. Peste tot, reprezentanți calificați ai autorităților, inclusiv militare și de *intelligence*, cu hărțile pe masă, la granițe, în locurile sensibile, ne-au explicat riscurile și amenințările de securitate cu care se confruntă Israelul, din toate părțile. Din pricina războaielor experimentate, am înțeles și motivațiile, neîncrederea reciprocă dintre părțile aflate în conflict, amestecul diferitelor puteri regionale și internaționale.

În particular, una dintre cauze ușurinței cu care s-a produs pogromul din 7 octombrie 2023 a fost legată de percepțiile eronate ale autorităților israeliene cu privire la scopurile organizației Hamas, care ar fi fost preocupată strict de impunerea unui regim totalitar, de control absolut în Gaza. În cea mai mare parte, autoritățile politice israeliene, deci și armata și serviciile secrete, s-au concentrat asupra amenințărilor considerate mult mai serioase dinspre Liban, din partea Hezbollah, precum și a situației grave de securitate din Cisiordania (West Bank). Ca și în SUA, înainte de Pearl Harbour sau înainte de 9/11, agenți și analiști din serviciile israeliene de *intelligence* au avut anumite semne, dar cei care-i coordonau le-au considerat lipsite de pericolozitate. După cum au arătat însă evenimentele, documentele găsite, mărturiile unora dintre atacatorii palestinieni capturați, Hamas se pregătea de ani de zile pentru aceste atacuri și era amenințată să intre într-un con de umbră dacă reușeau negocierile dintre Israel și principalele puteri sunnite din zonă pentru o pace mai largă, care ar fi inclus și rezolvarea avantajoasă a conflictului israeliano-palestinian, în beneficiul și spre prosperitatea celor două națiuni, cea israeliană (care nu include exclusiv evrei) și cea palestiniană. Hamas a beneficiat în toți acești ani de sprijinul Iranului șiiit, care a dus o politică agresivă în Orientul Mijlociu, precum și de sprijinul unor state precum Qatar și Turcia, care-i găzduiesc cu generozitate pe liderii Hamas de ani de zile.

În contextul războiului invadării Ucrainei de către Rusia, sprijinită de Iran și China, rămâne de stabilit în perioada următoare care a fost gradul de implicare și de coordonare dintre

Hamas și axa strategică Iran-Rusia. Indiferent de gradul de independență la care au ajuns liderii Hamas, în condițiile vizitării frecvente a Rusiei și Iranului în lunile premergătoare atacului de către aceștia, ar fi o eroare eliminarea completă a ipotezelor privind coordonările strategice. Or, după cum a ieșit la iveală, anumiți jurnaliști ai unor agenții de presă internaționale, care ar trebui să fie neutri, dar în realitate erau simpatizanți ai cauzei palestiniene și știau că va avea loc atacul, dar nu și-au anunțat superiorii, fiind la fața locului pentru a transmite (ulterior au fost concediați), iar nenumărați angajați ai agenției ONU pentru refugiații palestinieni (The United Nations Relief and Works Agency for Palestine Refugees in the Near East, prescurtat UNRWA) au fost implicați direct în atac. Armata israeliană a descoperit un complex de tuneluri Hamas chiar sub clădiri aflate în administrația respectivei agenții. Sunt anchete în desfășurare, vom afla mai multe în perioada următoare.

Hamas a urmărit să împiedice realizarea proiectului diplomatic al înțelegerii dintre Israel, Arabia Saudită, Emiratele Arabe Unite, Egipt, sprijinit încă din timpul administrației Trump („Acordurile Abraham”), care continua și fără sprijinul nemijlocit al SUA. Respectivul proiect diplomatic urma să asigure coproșperitatea israelienilor și palestinienilor, ceea ce nu a convenit guvernului teocratic șiiit de la Teheran. Acel proiect va fi reluat după încetarea războiului.

7. Considerați că mișcările pro-palestiniene din țările UE sunt de solidarizare cu antisemitismul palestinian sau sunt manifestări ale antisemitismului „arian”?

Este o combinație, iar aici trebuie luate în considerare și mișcările din SUA ori din America de Sud. Statisticile aproximative ale populației islamice din țările europene occidentale, dintre care o mare parte provin din fostele imperii coloniale, sunt relevante: peste 5 milioane în Franța; peste 3 milioane în Marea Britanie; aproape un milion în Olanda, aproape la fel în Belgia; peste un milion în Spania; peste 5 milioane în Germania; un milion și jumătate în Italia. În mod firesc, la protestele coordonate ale islamicilor din statele respective în favoarea cauzei palestiniene se adună repede sute de mii de oameni, mai ales în marile centre urbane. Dar să nu uităm de protestele alternative din acele state, ale celor care cer eliberarea ostaticilor evrei luați de Hamas, precum și dreptul Israelului de a se apăra. Reminiscentele antisemitismului de tip „arian” se manifestă la organizațiile de extremă dreapta, adesea în combinație cu islamofobia și cu respingerea politicilor comunitare de încurajare a imigrației de toate felurile, iar în particular a aceleia originară din statele islamice unde au fost războaie (Afganistan, Irak, Siria, Yemen), precum și din statele africane în care o parte importantă a populației trăiește în sărăcie. Am menționat mai sus antisemitismul mișcărilor de stânga din lume, cu origini în perioada Războiului Rece, puternic încurajat de Rusia, Qatar și Turcia.

Prin solidarizarea nediferențiată cu mișcările propalestiniene, o parte importantă a Occidentului – o parte a societății civile, o parte a sistemului politic – își dovedește din nou precaritatea morală. Cu toate acestea, spre deosebire de ceea ce s-a petrecut vreme de secole în pogromuri, când evreii nici nu se puteau apăra și nici nu intervenea nimeni de partea lor, mai multe guverne occidentale, din lumea hindusă, din lumea budistă și-au exprimat acordul privind dreptul statului Israel de a se apăra.

Modul cum acționează armata israeliană în Gaza nu diferă de felul cum sunt purtate alte războaie, doar că atenția presei și a comunității internaționale conduce la exagerări de tip apocaliptic. Sunt multe „victime colaterale”, din pricina modului în care Hamas procedează, prin ascunderea în spatele civililor, precum și a tratamentului dur al armatei israeliene și a forțelor speciale față de cei care sprijină organizația teroristă. În Sudan, de pildă, situația este mult mai gravă – acolo moare de foame câte un copil la fiecare două ore – dar aproape nimeni nu insistă

pe plan internațional asupra necesității întreruperii conflictului și a trimiterii urgente de ajutoare umanitare. Duple standarde. În Gaza sunt nenumărate suferințe, există pericolul unei catastrofe umanitare, dar dacă Hamas ar preda toți ostaticii israelieni și s-ar retrage, războiul s-ar opri instantaneu și ar putea începe rapid procesul de reconstruire. Hamas s-a compromis în Gaza și peste tot în lume, iar palestinienii de rând sunt tot mai nemulțumiți de consecințele inimaginabile ale unui război pornit de o organizație teroristă care nu s-a consultat niciodată cu poporul pe care pretinde că-l apără și căruia îi promisese posteritatea. Acum nu va mai înghiți nimeni minciuna că Israelul se făcea vinovat că nu mergea totul perfect în Gaza și West Bank, mai ales că autoritățile israeliene le furnizau palestinienilor tot ce era necesar pentru un trai decent.

8. *Cum e posibil ca în Occidentul ce a trecut prin grozăvia Holocaustului astăzi să reapară astfel de manifestări? Unde s-a greșit?*

Termeni precum „Occidentul”, „Islamul”, „America sau SUA” sunt mult prea generali și se referă la universuri politice, culturale, morale, economice, extrem de largi și diversificate. Mereu trebuie făcute asemenea distincții. Dacă ne referim în particular la Occidentul creștin, de fapt iudeo-creștin, acesta a ajuns să includă largi componente islamice. Occidentul (deci mă refer la anumite părți ale sale) are o memorie scurtă, pentru că are o înțelegere îngustă (*narrow-minded*) a istoriei, la fel precum alte culturi și/sau civilizații. Occidentul a uitat până și faptul că principalele sale componente statale au fost imperii coloniale care au dominat planeta. Holocaustul a fost un produs al Occidentului, al părții totalitare naziste, să nu uităm. Dar la fel a fost și Gulagul, care s-a dezvoltat din preluarea ideilor comuniste occidentale în Imperiul Țarist rămas în administrarea bolșevicilor. Măcar crimele comise în timpul Holocaustului au fost judecate de tribunalele internaționale de după cel de-Al Doilea Război Mondial.

Există apoi generațiile care s-au succedat, cele care nu au cunoscut direct nici Al Doilea Război Mondial, nici Războiul Rece, dar pentru care conflictul israeliano-palestinian este mereu adus în actualitate de o propagandă bine pus la punct, cu un flux permanent de imagini, cu dramatice accente antisemite. Problema nu este doar înlocuirea generațiilor, ci și faptul că se diminuează percepțiile privind istoria Europei și a lumii. Nu degeaba se spune că aceia care uită trecutul sunt condamnați să-l repete. Dar istoria redevine relevantă în anumite momente, mai ales dacă ne uităm la invadarea Ucrainei de către o Rusie agresivă, condusă de un fost kaghebigist. Crimele împotriva umanității din Uniunea Sovietică au fost uitate încă de pe vremea comiterii lor, însă acum vedem cum media și opinia publică sunt scandalizate deși crimele de acum sunt de sute de ori mai puțin grave. Ideea este că pentru mulți abia acum reîncepe învățarea din trecut, abia acum încep unii să înțeleagă ce a fost comunismul. Și ce a fost nazismul.

Memoria deficitară, incapacitatea de a înțelege trecutul, de a învăța din lecțiile istoriei și, mai ales, fenomenele individuale și colective ale spălării pe creier împiedică înțelegerea unicității Holocaustului, ceea ce conduce la trivializarea comparativă. Sunt comparate în mod nepotrivit sistemul nazist al lagărelor de concentrare și de exterminare (care cuprindea peste 42.000 de facilități, lagăre, ghetouri, puncte de tranzit, vezi cele șapte volume editate U.S. Holocaust Memorial Museum, sub titlul *The United States Holocaust Memorial Museum Encyclopedia of Camps and Ghettos, 1933-1945*; ca o paranteză, mi-am petrecut mult timp la Washington, D.C., pentru a studia documentele privind Holocaustul, inclusiv cele privind participarea României) cu detenția unor teroriști (islamici) la Guantanamo (o facilitate de mici dimensiuni dintr-o bază militară americană), ori sunt comparate miile de victime colaterale ale unui război cu milioanele de victime ale exterminării. Or, toate acestea se petrec în perioada accesului tot mai larg la studiul experimentelor malefice din trecut.

Holocaustul nu va putea fi însă uitat niciodată. Poate că reprezentanții altor popoare vor uita, dar evreii nu pot uita niciodată Holocaustul. După cum nu pot uita perioada de sclavie din Egipt, fuga din Egipt, precum și inegalabila lor contribuție culturală și spirituală din istoria umanității – monoteismul, adică religia legată de existența unui singur Dumnezeu. Nici creștinismul, nici islamismul, cele două mari religii monoteiste, nu pot fi înțelese fără ascendența teologică evreiască, iar aceasta s-a dovedit a fi la fanatici una dintre motivațiile antisemitismului de tip religios.

9. Care ar fi remediile pentru această situație?

Sunt remediile spirituale, morale, culturale, filosofice, despre care se vorbește în legătură cu cele șapte păcate capitale. Antisemitismul este o combinație între invidie, mânie (două păcate capitale) și resentiment. De aici decurge și discursul urii (*hate speech*). Antisemitismul este însă mai larg decât dimensiunile păcatelor și resentimentelor, fiind o explicație eronată asupra lumii, deci și o teorie conspiraționistă, un program genocidar, un război cultural, după cum are și dimensiunea de război economic, financiar. Prin urmare, de aici decurge necesitatea încurajării și practicării celor șapte virtuți (printre care dragostea, cumpătarea, răbdarea. Fără o educație de tip umanist, fără studiul istoriei și al lecțiilor sale, fără practicarea iubirii de înțelepciune (*philosophia*) nu se va realiza nimic. Politica modernă ne-a arătat rolul marilor oameni de stat în găsirea unor soluții consensuale, a unor proiecte diplomatice de tipul celor din teoria jocurilor, în particular cele din categoria *win-win* (în care fiecare parte câștigă câte ceva, iar una din părți nu poate câștiga dacă nu câștigă și cealaltă). După cum ne-au dovedit anii din urmă, când se decretase că violența este descreștere, războaiele sunt ușor de provocat și greu de încheiat. Pacea este cel mai greu lucru de realizat în afacerile internaționale. Să ne reamintim că între „Fericirile” invocate în *Noul Testament*, ca făcând parte din Predica de pe Munte, este și următoarea „Feriți-vă făcătorii de pace că aceia fiii lui Dumnezeu se vor chema”. Lumea în care trăim se va transforma într-un infern dacă ura și resentimentele care conduc la războaie vor fi lăsate să se manifeste liber și nu vor fi contracarate pe plan național.

La nivel individual, comunitar sau chiar statal, sunt o serie de remedii, dar fără bună credință ele nu pot fi realizate. Statele și comunitățile în care se manifestă antisemitismul sunt acelea în care nivelul de încredere în instituții, în valori, în politica democratică, în semeni, este deficitar. Când lucrurile nu merg cum trebuie în anumite comunități și/sau state, reflexul condiționat este de a găsi „țapi ispășitori”. Iar „de două mii de ani” (ca să folosesc titlul romanului lui Mihail Sebastian, evreul român care i-a oferit profesorului său Nae Ionescu, un antisemit notoriu, șansa de a scrie o prefață pentru a explica ce este antisemitismul), „țapii ispășitori” pentru multe din relele petrecute în diferite societăți au fost evreii. Asumarea propriei responsabilități este un remediu eficient, oriunde în această lume.

Un alt remediu este practicarea rememorării ca formă de purificare, cu care se înrudește și memoria ca formă de justiție. Trebuie împiedicată uitarea a ceea ce au fost Holocaustul și/sau Gulagul. După cum am spus, Holocaustul nu va putea fi însă uitat niciodată de către evrei, așa cum nici genocidul împotriva armenilor comis de către Imperiul Otoman nu va putea fi uitat niciodată de către armeni. Pentru evrei și armeni, tragediile prin care au trecut au devenit parte a identității colective. Iar statele democratice ale lumii, unde diaspora evreiască a devenit parte a arhitecturii sociale, economice, politice și culturale, comemorează și onorează tragedia poporului evreu. Pentru ca un evreu să devină un simpatizant necondiționat al cauzei palestinienilor și să condamne constant statul Israel, adică soluția găsită pentru salvarea evreilor după experiența traumatică a Holocaustului, este nevoie de dezicerea de propria identitate. În SUA și în vestul

Europei sunt mereu noi inițiative de a rememora experiențele traumatice ale evreilor din timpul Holocaustului. Se deschid expoziții, memoriale, se scriu articole de cercetare, cărți, apar filme și documentare noi (pe lista celor mai bune filme la Academy Awards 2023 se află și filmul *The Zone of Interest*, regizat de Jonathan Glazer, după romanul lui Martin Amis). Evreii sunt „poporul cărții” și singurul popor care a supraviețuit de peste trei mii de ani înapoi pentru că au o memorie teologică și istorică.

Deși există aparența apartenenței la aceeași familie etimologică și semantică, fenomenele de tip „anti-” – antifascismul, anticomunismul, antiamericanismul, antisemitismul, anticapitalismul, anticreștinismul – funcționează după logici diferite și mereu în contexte istorice schimbate. Naziștii își legitimau antisemitismul prin anticomunism, pentru că în mintea lor obsedată de conspirații comunismul reprezenta o invenție evreiască. Dar nici un motiv real sau inventat nu putea să justifice exterminarea a peste șase milioane de evrei. După cum nu putea să justifice exterminarea a milioane de polonezi, iugoslavi, ruși (sovietici), comuniști și romi. La rândul său, comunismul încerca să se legitimeze prin antifascismul său, iar mulți ruși, evrei, români, americani, chinezi și alte popoare au crezut în această formă denaturată și totalitară de regim politic, manifestând „înțelegere” față de uciderea de către Uniunea Sovietică a lui Stalin a milioanele de victime nevinovate, doar pentru că luptase cu succes împotriva celui de-Al Treilea Reich.

Din punct de vedere epistemologic, cel mai bun remediu împotriva antisemitismului este educația, studiul, cercetarea și explicarea acestui fenomen. Demersul trebuie să se refere la fenomen în ansamblul său, cu explicarea originilor, a motivațiilor, a împrejurărilor istorice – pentru că este un fenomen care începe în antichitate și durează pînă epoca modernă/postmodernă digitală – și mai ales a consecințelor sale de-a lungul secolelor și în prezent.

Statele, iar în cazul particular cele din partea de lume în care noi trăim, trebuie să reglementeze din punct de vedere legal, chiar constituțional, care sunt limitele precise ale manifestării urii, resentimentelor și violenței în societate. Precum în cazul pandemiei coronavirusului, în care restricțiile temporare urmăreau protejarea sănătății și vieții indivizilor, iar nu limitarea definitivă a drepturilor universale ale omului și libertăților, trebuie să existe o limită pentru aceste libertăți, astfel încât libertatea mea individuală să nu încalce libertatea individuală a celorlalți și să nu le pună viața în pericol. Societățile moderne trebuie să-i limiteze, ba chiar să-i interzică pe intoleranții violenți – fie că este vorba de antisemitism, fie că este vorba de islamofobie, fie că ne referim la rasismul violent, fie că ne referim la homofobia fanatică ori la maltratarea femeilor și a copiilor – dacă încalcă limitele legale. Incitarea la intoleranță, persecuție și violență trebuie din punct de vedere legal să fie pedepsită drept infracțiune. În *Societatea deschisă și inamicii ei*, Karl Popper formula paradoxul toleranței: dacă o societate este tolerantă fără limită, atunci abilitatea ei de a fi tolerantă va fi distrusă de cei intoleranți. Pentru ca o societate să rămână tolerantă, atunci ea trebuie să fie intolerantă cu intoleranții.

Câtă vreme intoleranții pot fi educați și astfel controlați prin convingere rațională, societățile nu au de ce să-și facă griji. Dar dacă intoleranții (antisemiți, islamofobi, rasiști, homofobi, misogini) nu pot fi răzgândiți și convinși prin consens, atunci trebuie folosită forța împotriva lor.

Interviu realizat de Sorin BOCANCEA